

Oponentský posudek disertační práce

Autorka: Mgr. Markéta Zachová

Název práce: Sociokulturní handicap žáků-cizinců a profesní příprava učitelů

Oponentka: Doc. PaedDr. Hana Horká, CSc.

Pracoviště: Katedra primární pedagogiky, Pedagogická fakulta MU

Volba tématu a jeho závažnost

Posuzovaná disertační práce je věnována tématu vztahujícímu se k otázkám překonávání individuálních bariér ve vzdělávání a zajišťování rovného přístupu ke vzdělávacím příležitostem. V této souvislosti primárně řeší připravenost učitelů a studentů učitelství jako efekt jejich profesního vzdělávání, od něhož se očekává reakce na nové okolnosti, tzn. na fenomén diverzity, multikulturní podoby společnosti, odlišných kulturních vzorců aj.

Posouzení tradičního modelu pregraduální profesní přípravy v nových souvislostech, resp. návrhy opatření směřující k zlepšení stavu, jsou žádoucí zvláště v době, kdy postrádáme u nás i v zahraničí náležitou teoretickou ukotvenost.

Proto je třeba ocenit úsilí Mgr. Markéty Zachové podat obraz o stavu profesní přípravy učitelů a přispět k vytvoření *jednotící aktuální teorie* pro vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků (Němec, 2012).

Ve své práci se rozhodla „*analyzovat profesní přípravu ve vztahu k sociokulturnímu handicapu žáků-cizinců (žáků s odlišným mateřským jazykem) v prostředí české školy*“. Snaží se najít argumenty pro vstup do diskusí a polemik o aktualizaci profesní přípravy a navrhnout možnosti změn.

Cíl práce je formulován přesně a jednoznačně. Téma je velmi potřebné nejen z hlediska aktuálnosti (společné vzdělávání), ale je i pedagogicky významné (profesní rozvoj učitele, podpora žáků). Autorka poukazuje na jednoznačnou potřebu systematizovat a koncepčně uchopit proces podpory žáků – cizinců především z pozice učitele. Reaguje na aktuální stav v reálném vyučování, kdy je tato podpora nesystematická a spíše intuitivní. Přináší podněty i pro další výzkum v dané oblasti.

Vyváženost a integrita základních charakteristik práce

Práce má 195 stran, 5 příloh, v seznamu literatury 98 + 18 elektronických + 5 vybraných legislativních pramenů. Je koncipována v tradiční struktuře – kap. 1. až 7. je věnována teoretickým východiskům, sedm následujících kapitol prezentaci empirického šetření. Struktura práce je přehledná, logická a nemám k ní připomínky.

Práce má charakter orientační, deskriptivní studie; vychází z významných českých i zahraničních pramenů z interkulturní pedagogiky, speciální pedagogiky, kulturní a sociální antropologie, lingvistik a dalších.

V teoretické části autorka nabízí adekvátní přehled dostupných poznatků spjatých se vzděláváním žáků-cizinců. Začíná charakteristikou multikulturní společnosti z pohledu migrace jako *určitého ideového pozadí* v linii věcné a vývojové. S vědomím různých limitů pokračuje úspěšně vymezením stěžejních pojmů, které logicky vyúsťuje do oblasti

vzdělávání, resp. multikulturní výchovy jako zastřešujícího označení pro pedagogickou práci s diverzitou. Oceňuji akcent na *osobnostní nastavení* pedagoga a *získání zkušeností*, které jsou podstatné k dosažení principu rovnosti, tolerance a respektu v pluralitních společnostech.

Na téma sociálně znevýhodněných dětí byla realizována řada výzkumů v rámci četných grantů a projektů na specializovaných pracovištích především pedagogických fakult. Jejich nejednotnost a nejednoznačnost je dávana do souvislostí s nedostatečným teoretickým uchopením problematiky a s chybějícím vymezením stěžejních pojmů. Mezi ně patří pojem „kultura“, jemuž autorka věnuje zvláštní stať, a to nejen o jejím pojetí, ale i o vlivu na jedince. Je patrný její souhlas s tím, že prosazování inkluzivních principů záleží na *hodnotách, přesvědčení, sebepojetí aktérů*. Dává tak najevo směr či orientaci podpoře žákům, nejen sociálně znevýhodněným. Chvályhodné je ocenění významu diagnostické činnosti učitele, jeho kompetence didaktické a osobnostní.

Vzhledem k tomu, že si vytkla za cíl zjistit a popsat dění v prostředí školy, zařazuje vhodně kapitoly o vzdělávání klíčových aktérů, tj. žáků – cizinců a učitelů u nás i v zemích EU. Jsou zpracovány přehledně a výstižně. Pozitivně hodnotím stručnou rekapitulaci každé kapitoly i celkové shrnutí (s. 106 – 109), z nichž je zřetelná snaha získat nadhled a pojmenovat zásadní momenty pojednávaného tématu. Autorka prokázala způsobilost shromáždit údaje, systematicky je uspořádat, kriticky analyzovat a získané znalosti pak problematizovat a syntetizovat.

Promyšlená interpretace názorů vybraných autorů, jasné a precizní formulace a přehledné strukturování textu umožňují dobrou orientaci a nepochybně přispívají k jeho čtivosti. Je patrné, že usiluje o objektivní pohled na danou problematiku a snaží se jevy posuzovat v širších souvislostech, aby se vyvarovala schematizování a zjednodušování.

Pečlivě zpracovaná teoretická část tvoří odpovídající východisko pro empirickou část. Přes uvedení výzkumného problému, korektně stanoveného na základě interpretace teoretických přístupů, se autorka dostává k vymezení cíle a výzkumných otázek. Podařilo se jí výstižně popsat a zdůvodnit použité metody, včetně jejich úskalí a rizik. Výsledky provedeného předvýzkumu považují za významné pro zpřesnění pozorovaného jevu. Oceňuji úsilí o zajištění seriózních podmínek k průběhu i zpracování výsledků výzkumu. Stanovené cíle i způsoby zjišťování prostřednictvím kombinace kvalitativní a kvantitativní metodologie považují za relevantní k vymezené problematice.

Výsledky jsou prezentovány přehledně v 5 tabulkách a 25 grafech, pečlivě a fundovaně interpretovány. Svědomitě zpracovaná diskuse potvrzuje náležitou odbornou a výzkumnou kompetenci. Empirická část svědčí o časové náročnosti věnované tématu, zvláště pak zpracování získaných dat z dotazníkového šetření, rozhovorů a analýzy dokumentů. Obvykle nejdříve popisuje jevy, potom je komentuje, v některých případech se pokouší kategorizovat přeepsané doslovné odpovědi (od s. 161) a dospívat k zobecnění. Autorka se může u obhajoby vyjádřit k souvislostem kategorizace výpovědí respondentů a položek v dotazníku. Prezentovaná zjištění, např. *jisté ambivalence ve vnímání odlišnosti, jinakosti a v nazírání na sociokulturní handicap žáků* (s. 179), dokládají složitost a neprobádanost problematiky v oblasti pojmenování nuancí sledovaných jevů a jejich teoretizace. Ukazují nutnost kritického posouzení, rozebrání zkušeností a *pohledu za literaturu*, což prohlubuje teoretickou citlivost odborníka (Strauss, Corbinová, 1999). V souvislosti s návrhy možností dalšího zkoumání dávám ke zvážení použití metody, která je považována jako vhodná ke zpracování

„měkkého“ společenskovedního výzkumného materiálu. Jde o fenomenologickou výzkumnou metodu, představující obrat k důkladnému popisu individuální zkušenosti a individuálnímu a intersubjektivnímu utváření významu.

V závěru práce je poukázáno na množství proměnných vstupujících do hodnocení profesní přípravy a na limitující faktory realizovaného výzkumu.

Text disertační práce je celkově zpracován velmi pečlivě, přehledně a psán kultivovaným jazykem.

Závěry a doporučení recenzentky

Disertační práce Mgr. Markéty Zachové podává ucelené informace o zvoleném tématu. Identifikuje klíčové pojmy a hlavní podmínky začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem do škol s akcentem na působení učitele. Poukazuje na potenciál dalšího rozvoje přípravného vzdělávání učitelů. Autorka jej nachází jednak uvnitř fakult – aktualizací kurikula profesního vzdělávání, jednak ve vnějších podmínkách – legislativních a ekonomických. Oceňuji snahu o prosazení témat, která jsou sice na poli české pedagogické vědy frekventovaná, ale stále nedostatečně teoreticky ukotvená. Zjištěné poznatky o (ne)přípravenosti učitele se mohou stát užitečným zdrojem pro zefektivňování jejich pregraduální a postgraduální přípravy.

Práce vznikla v době, kdy u nás pokračují diskuse o kvalitě vzdělávání, o jeho konceptech v souvislosti s novými společenskými podmínkami. Zvyšují se nároky na vzdělávání, hovoří se o nutných změnách, a přitom se dostávají opětovně do popředí otázky týkající společného vzdělávání, tzn., zda školy poskytují skutečně stejnou příležitost k výchově a vzdělávání všech dětí. Výsledky a závěry disertační práce zvýrazňují potřebu citlivého přístupu k celé této problematice.

U obhajoby se prosím vyjádřete k následujícím otázkám:

1. Uveďte hlavní rozdíly a shody v postojích učitelů k sociokulturnímu handicapu žáků - cizinců.
2. Navrhněte strukturu učitelovy kompetence, která by usnadnila práci se sociálně handikepovanými žáky a odvoďte nároky na proměnu přípravného vzdělávání v oboru učitelství.
3. Reflektujte problematická místa v kvalitativní části výzkumu a navrhněte možnosti dalšího postupu, včetně použitelných nástrojů.

Ve své disertační práci autorka prokázala schopnost samostatné tvůrčí práce v daném oboru. Práce **splňuje požadavky** standardně kladené na disertační práci, a proto ji **doporučuji k obhajobě**. Návrh klasifikace: **prospěla**. Po úspěšné obhajobě navrhuji udělit vědeckou hodnost Ph.D.

V Brně 20. května 2016

Doc. PaedDr. Hana Horká, CSc.
Pedagogická fakulta MU v Brně